

Inhoud

8 aanraders

1.	Manage kennis over dyslexie binnen je school	04
2.	Aan de slag met mondelinge taal	16
3.	Aan de slag met schriftelijke taal	26
4.	Aan de slag met Engels	40
5.	Aan de slag met ICT-ondersteuning	48
6.	Sociaal-emotionele aspecten van dyslexie	60
7.	In gesprek met ouders	74
8.	De overstap naar het VO	86

Meer weten?	96
Reeds verschenen	98
In voorbereiding	99

Aanrader 1.

Manage kennis over dyslexie binnen je school

Voorbeeld

Karine zit in groep 6 van basisschool 'De Anemoon'. In groep 5 is vastgesteld dat ze dyslexie heeft en zijn er afspraken gemaakt over de begeleiding in de klas. Doordat ze geen E's scoort, komt ze niet in aanmerking voor behandeling vanuit de gezondheidszorg. Daarom wordt ze door de RT'er begeleid bij het technisch lezen en mag ze wat langer doen over lees- en schrijftaken.

De leerkracht van groep 6, Petra, zorgt ervoor dat ze extra instructie krijgt als dat nodig is. Een paar maanden na aanvang van het schooljaar komt Petra geërgerd bij Marjan, de IB'er. "Ik doe mijn best om Karine te ondersteunen, maar haar inzet laat echt te wensen over! Vandaag heeft ze voor de zoveelste keer haar spellingschrift voor extra oefeningen thuis laten liggen."

Marjan begrijpt haar ergernis, maar ze vraagt ook of Petra extra aandacht schenkt aan de manier waarop ze opdrachten en instructies geeft aan Karine en andere leerlingen met dyslexie. Petra vraagt welke extra aandacht dan nodig is. Marjan legt uit dat dyslexie niet alleen een probleem veroorzaakt bij het aanleren van lezen en spellen maar dat er nog bijkomende problemen zijn, zoals onthouden. Ze geeft Petra een handig overzichtje met tips. Petra denkt dat de tips handig zullen zijn voor de meeste leerlingen in haar groep.

Nu ze beseft dat Karine niet opzettelijk nonchalant gedrag vertoont, is ze weer gemotiveerd om haar binnen de groep te begeleiden. Marjan weet dat kennis over dyslexie ervoor zorgt dat de mensen binnen haar team een betere begeleiding kunnen bieden.

Dyslexie: is dat niet een onderwerp waar we binnen het onderwijs nu wel eens een keertje klaar mee zijn? Het antwoord is 'Nee'. Want hoewel er heel veel publicaties over dyslexie zijn, blijkt nog steeds dat het voor scholen lastig is om (overheids)beleid om te zetten naar handelen in de groep.

Soms zijn er verwijten in de richting van de leerkrachten die niet zouden willen meewerken aan de begeleiding en het bieden van faciliteiten voor leerlingen met dyslexie. Zij zouden de oorzaak zijn van tekortkomingen in de begeleiding.

Het voorbeeld van Karine en haar juf Petra maakt duidelijk dat begrip voor problemen rond dyslexie bepalend is voor een geslaagde begeleiding. De kennis van leerkrachten is de basis voor dat begrip en voor een geslaagde implementatie van de verschillende Protocollen Dyslexie op klassenniveau. Als IB'er moet je kunnen aangeven waar je team betrouwbare informatie over dyslexie kan vinden. Even googelen op het woord 'dyslexie' levert al snel 800.000 hits op en er zijn veel boeken, artikelen en websites over dit onderwerp. Ook ouders komen met informatie over dyslexie of met aanpakken die misschien zouden kunnen werken. Het is dus van belang dat duidelijk is welke informatie betrouwbaar en nuttig is. Als IB'er weet je ook dat jouw teamleden informatie graag op verschillende manieren tot zich willen nemen (ze verschillen daarin niet van leerlingen). Achterin deze TIB-tool vind je een aantal betrouwbare (internet)bronnen die hun informatie up to date houden. Je vindt er ook bronnen die door middel van video informatie geven.

Deze TIB-tool is niet bedoeld om alle actuele wetenschappelijke inzichten rondom dyslexie te beschrijven. Het is wel de bedoeling om aan te geven welke soort kennis nuttig en nodig is in de school en ook wie over welke kennis moet kunnen beschikken (zie Tool blz. 8).

Wat specialisten en leerkrachten soms vergeten, is dat de belangrijkste kennisbronnen elke dag beschikbaar zijn (de leerlingen met dyslexie) en dat anderen makkelijk bereikt kunnen worden (hun ouders). Het is jammer om geen gebruik te maken van de praktische kennis van deze ervaringsdeskundigen. De leerlingen en hun ouders zijn goed in staat om te vertellen hoe het is om dyslexie te hebben, op welk gebied ze problemen ervaren en wat goed werkt qua ondersteuning. Tenslotte is het goed om te weten wie binnen het team zelf dyslexie heeft (of ouder is van een kind met dyslexie).

Welke kennis over dyslexie is nodig binnen de school?

Het is verstandig om kennis rond dyslexie te managen. Stel daarom eerst vast welke kennis van belang is voor verschillende mensen binnen je team en wat iedereen moet weten. Daarin mag je best stellig optreden: houd je aan de kaders van het Masterplan Dyslexie en de Protocollen Leesproblemen en Dyslexie voor het (Speciaal) Basisonderwijs. Kennis over dyslexiebeleid in het voortgezet onderwijs is nodig om voor een goede overgang naar de brugklas te kunnen zorgen, maar niet iedereen hoeft zich hierin te verdiepen.

Kennis over alternatieve benaderingen (in de Protocollen aangeduid als dwaalwegen) is van belang wanneer ouders aangeven dat zij hiervoor kiezen als ondersteuning van hun kind. Zorg dat je globaal weet wat een alternatieve benadering inhoudt zodat je een goede gesprekspartner bent voor de ouders. Het is niet nodig om van het ruime scala van therapieën en trainingen tot in detail te weten wat deze inhouden. Respecteer keuzes van ouders maar geef tegelijkertijd duidelijk aan welke benadering past bij de school. Dat zal altijd een pedagogisch/ didactische benadering zijn.

Kennis voor iedereen

Een bepaalde basiskennis over wat dyslexie nu wel is en wat het niet is, is voor iedereen op school van belang, dus ook voor leerlingen en hun ouders. De Stichting Dyslexie Nederland [SDN] stelde in 2008 de volgende definitie op:

“Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en/of toepassen van het lezen en/of het spellen op woordniveau”.

Er zijn twee aspecten die een belangrijk onderdeel van de definitie vormen:

1. Er is een achterstand in het vaardigheidsniveau van lezen op woordniveau en/of spelling waarop het kind significant lager scoort dan verwacht mag worden op basis van leeftijd en genoten onderwijs.
2. Didactische resistentie: het probleem in het aanleren en toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau blijft ondanks extra oefening bestaan.

Alle leden van je team weten dat dyslexie een hardnekkig probleem is en dat het niet overgaat. Ze weten dat ondersteuning binnen en buiten school helpt om beter te kunnen omgaan met dit probleem. Ze weten dat dyslexie zich op verschillende manieren uit bij kinderen: het ene kind heeft problemen met lezen en het andere kind veel meer met de spelling. Ook is bij iedereen bekend dat de mate waarin problemen met lezen en spellen zich voordoen, kan variëren per kind.

Er is nog een aantal kenmerken van dyslexie waarvan iedereen binnen de school op de hoogte moet zijn. Denk aan comorbiditeit en problemen met de (fijne) motoriek die zich soms voordoen bij kinderen met dyslexie. Leerkrachten moeten dyslexie kunnen onderscheiden van andere problemen op het gebied van de taalverwerving. Het verschil tussen kinderen die taalzwak zijn en kinderen met dyslexie moet echt voor iedereen duidelijk zijn! Dit voorkomt veel misverstanden en verkeerde keuzes.

Zorg er dus voor dat alle kenmerken van dyslexie bij iedereen bekend zijn, zodat leerkrachten in een vroeg stadium kunnen signaleren.

TOOL

Rol/functie	Heeft kennis over:
Directeur	-Beleid vanuit het ministerie en de financiële aspecten daarvan -Keuzes vanuit Passend Onderwijs -Wetgeving rond dyslexie
Intern Begeleider	-Praktische uitvoering van overheidsbeleid en de gevolgen daarvan voor het samenwerkingsverband en de school -Wetgeving rond dyslexie -Inhouden van de verschillende Protocollen Dyslexie voor het (speciaal) basisonderwijs, vooral gericht op implementeren van dyslexiebeleid op de eigen school -Actuele ontwikkelingen rond aanpakken en interventies die aantoonbaar effect hebben -Samenhang tussen vergoede dyslexiebehandelingen vanuit de gezondheidszorg en begeleiding op school -Informatie over goede cursussen en studiedagen voor het team -Betrouwbare en actuele bronnen met informatie over dyslexie
Remedial Teacher	-Inhouden van de verschillende Protocollen Dyslexie voor het (speciaal) basisonderwijs, vooral gericht op uitvoeren van dyslexiebeleid op de eigen school -Actuele ontwikkelingen rond aanpakken en interventies die aantoonbaar effect hebben: praktische toepassing ervan op de eigen school -Aansluiting van begeleiding op school en behandelingen vanuit de gezondheidszorg -Betrouwbare en actuele bronnen met informatie over dyslexie
Leerkracht	-Kennis van kenmerken van dyslexie om te kunnen signaleren -Kennis rond de inhoud van de begeleiding van de leerlingen met dyslexie in de groep en de transfer om de inhoud daarvan te integreren in het reguliere curriculum
Leerlingen en ouders	Wat is dyslexie, welke problemen geeft dit voor leerlingen en waarom doen zij sommige taken op een andere manier ?
Leerlingen met dyslexie en hun ouders	Wat is dyslexie, welke gevolgen heeft dit voor mij / mijn kind, welke aanpassingen werken goed voor mij / mijn kind en wat is mogelijk op deze school ?

Bottom-up model voor implementatie van een dyslexieprotocol

Bij het evalueren van dyslexiebeleid binnen het onderwijs blijkt steeds weer dat er meer aandacht nodig is voor de vertaalslag van papieren protocollen naar de dagelijkse praktijk op de werkvloer. Die implementatie vindt meestal top-down plaats en er is weinig ruimte voor de inbreng van de mensen op de werkvloer of voor die van leerlingen en hun ouders. Wanneer je uitgaat van het bottom-up model, neem je die inbreng wel mee.

Uitgangspunt:

Het uitgangspunt van het model is dat leerkrachten kunnen en willen bijdragen aan het uitvoeren van een goed dyslexiebeleid. De achtergrond is een pijl die omhoog wijst: een bottom-up benadering met een accent op groei. Leerkrachten worden actief betrokken bij het opstellen van een dyslexieprotocol voor de eigen school.

Onderzoek en ontwikkeling:

Wanneer leerkrachten worden betrokken bij het ontwikkelen van dyslexiebeleid, zullen zij zich ontwikkelen door het uitwisselen van ervaringen en door in gesprek te gaan met hun leerlingen met dyslexie en hun ouders. Ze kunnen bijvoorbeeld hulpmiddelen uitproberen, met leerlingen bespreken welke ondersteuning nuttig is en mede hierdoor kunnen zij meer eigenaarschap gaan voelen voor het dyslexiebeleid van de school.

Het belang van kennis:

De essentie van het model is het aspect 'kennis over dyslexie, het curriculum en metacognitie'. Deze pijlers vormen het fundament van een stevig dyslexiebeleid. De kennis moet interactief zijn: gedeeld met collega's binnen de school. Leerkrachten moeten kunnen beschikken over deze kennis voordat ze in gesprek gaan met de leerlingen en hun ouders en andere betrokkenen binnen de school, dit vergroot het begrip en het inzicht in de behoeften van leerlingen. Het belang van kennis is groot, want het is een voorwaarde voor groei.

De combinatie van het verwerven van nieuwe kennis, uitwisselen van ideeën, vragen stellen aan elkaar en luisteren naar nieuwe ervaringen leidt naar een bijgestelde visie op het dyslexiebeleid van de eigen school en de uitvoering daarvan.

Rol van de IB'er: de regie voeren over het verwerven van passende kennis binnen de school. Zij houdt bij welke studiedagen en cursussen aangeboden worden, bijvoorbeeld vanuit het samenwerkingsverband. Binnen de school zorgt ze ervoor dat kennis wordt gedeeld en geïntegreerd in het handelingsrepertoire van de groepsleerkrachten.

Dyslexiebeleid:

In deze fase wordt het dyslexiebeleid van de school besproken: leerkrachten geven aan welke maatregelen haalbaar en nuttig zijn voor hun groep. Een concept dat zodoende ontstaat, wordt besproken door bouwteams binnen de school. Aangezien leerkrachten in deze fase meer kennis hebben over dyslexie, gaan zij de groep leerlingen met dyslexie minder als een homogene groep zien. Er wordt gewerkt aan maatwerk: oplossingen per vakgebied, per leerjaar en waar nodig per leerling. Bij het ontwikkelen van een geïntegreerd dyslexiebeleid hoort natuurlijk ook aandacht voor de evaluatie van dit beleid.

Rol van de IB'er: zorgen dat dyslexiebeleid regelmatig op de agenda staat tijdens teamoverleg, de inbreng vanuit de verschillende bouwteams verzamelen en analyseren.

Samenwerking:

Wanneer een concept is opgesteld, wordt ook vastgesteld wat nodig is om het beleid echt werkbaar te maken en te voorkomen dat het alleen een document op de computer of in een kast is. Verantwoordelijkheden voor zaken als scholing, voorlichting binnen de school en evaluatie van het uitgevoerde beleid kunnen nu specifiek worden vastgesteld.

Rol van de IB'er: rollen en taken bepalen en vastleggen.

Bijgestelde professionele identiteit:

Door de bottom-up benadering, het verwerven van nieuwe kennis en de betrokkenheid bij het ontwikkelen van een dyslexiebeleid voor de eigen school, worden draagvlak, eigenaarschap en verantwoordelijkheid ten aanzien van dyslexiebeleid op klassenniveau ontwikkeld.

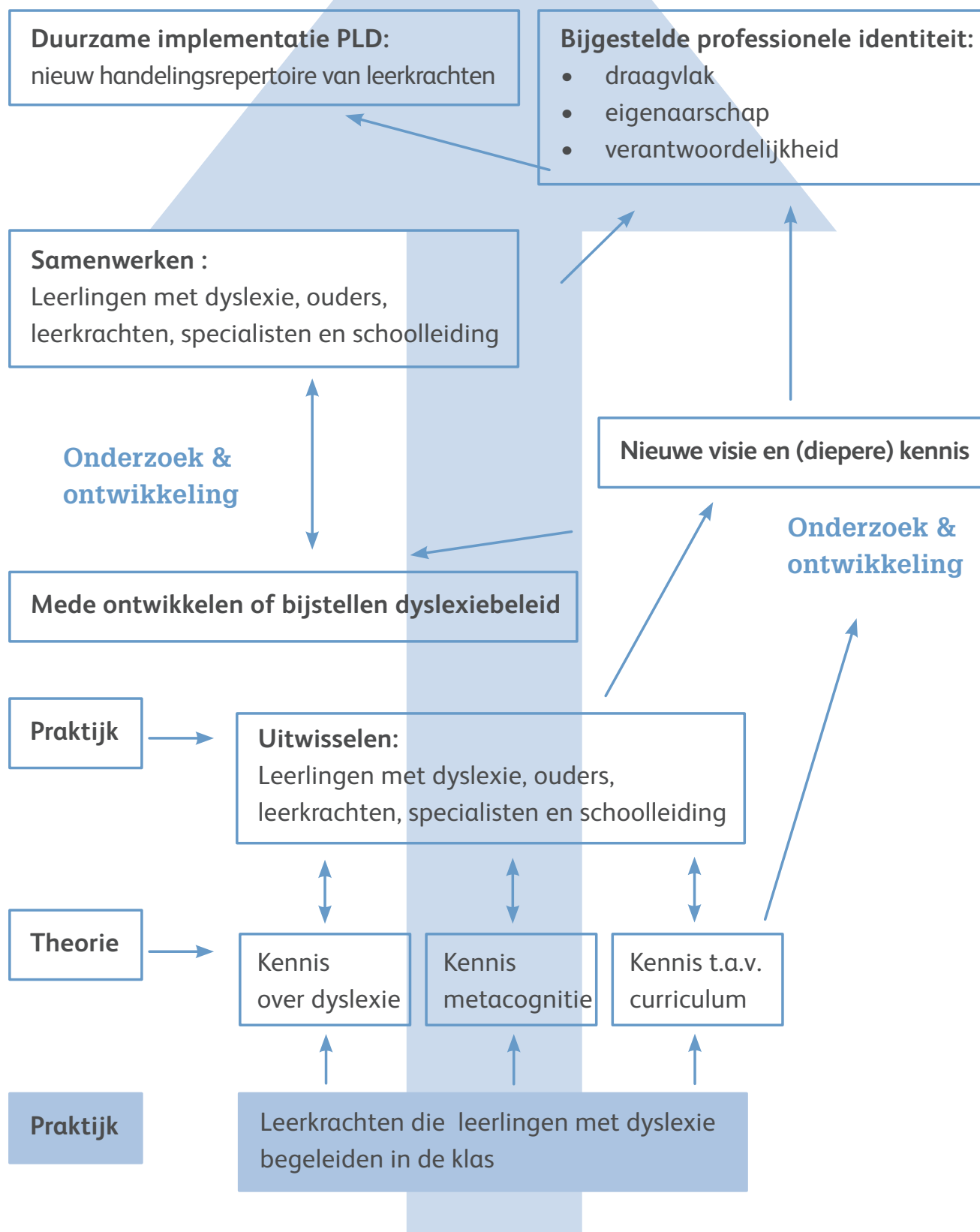
Rol van de IB'er: zorgen dat iedereen binnen de school daadwerkelijk wordt aangesproken op de bijgestelde professionele identiteit.

Duurzame implementatie:

Een duurzame implementatie op klassenniveau leidt tot een nieuw, uitgebreider handelingsrepertoire van leerkrachten. Dit veronderstelt dat deze bottom-up procedure niet eenmalig is. Kennis moet actueel worden gehouden, nieuwe collega's moeten de kans krijgen om scholing te volgen en nieuwe ontwikkelingen (bijvoorbeeld op het gebied van ICT) verdienen blijvende aandacht.

Rol van de IB'er: zorgen dat dyslexie steeds op de teamagenda blijft staan. Nieuwe collega's en vervangers krijgen de informatie die zij nodig hebben en met hen wordt besproken welke scholing zij gaan volgen. Nieuwe leerlingen en hun ouders krijgen passende informatie. Speciale aandacht is nodig voor leerlingen met dyslexie die op school komen na een verhuizing bijvoorbeeld. Deze leerlingen en hun ouders krijgen veel informatie over de nieuwe school en daar hoort ook de informatie rond het dyslexiebeleid van de school bij.

Bottom up-model Protocolen Leesproblemen en Dyslexie

Tops:

- Maak voor jezelf een scholingsprogramma per schooljaar en bepaal wat je gaat doen op het gebied van dyslexie. Kijk ook naar het aanbod van het samenwerkingsverband.
- Neem daarvoor de verschillende onderwijs- en nascholingsagenda's door en bekijk dan gelijk welke activiteiten geschikt zijn voor de verschillende teamleden. Ga niet naar willekeurige bijeenkomsten: kijk goed naar de inhoud van symposia en conferenties. Passen de aangeboden inhoud en bij jullie keuzes op het gebied van dyslexie? Helpen ze jullie verder dit schooljaar?
- Denk na over het bijhouden van vakliteratuur op het gebied van dyslexie. Wat past bij jullie team? Je kunt bijvoorbeeld een knipselmap maken met artikelen uit de vakbladen of je kunt relevante artikelen kopiëren en verspreiden. Literatuur wordt beter gelezen wanneer er tijdens een teamvergadering kort aandacht voor wordt gevraagd.
- Verzorg samen met de remedial teacher of dyslexiespecialist ieder jaar een studiemorgen of –middag over dyslexie. Nodig eventueel een extern deskundige uit. Zorg dat de inhoud aansluit bij actuele ontwikkelingen binnen jullie school.
- Vergeet niet om ervoor te zorgen dat nieuwe collega's en invallers goed worden geïnformeerd.
- Zorg ervoor dat informatie over dyslexie op de site van jullie school actueel en betrouwbaar is. Vermeld welke bronnen geschikt zijn voor leerlingen en hun ouders. Zorg ervoor dat je niet alleen verwijst naar geschreven informatie. Video's zijn vaak beter toegankelijk. Vergeet niet dat een deel van de ouders zelf dyslexie heeft.

TOOL

SNEL EVEN NAKIJKEN: TIEN FEITEN OVER DYSLEXIE

1. Dyslexie gaat niet over, maar je kunt er wel mee leren omgaan zodat je er minder last van hebt.
2. Dyslexie is vaak erfelijk: kinderen van ouders met dyslexie hebben een grotere kans om zelf dyslexie te krijgen, dan kinderen bij wie geen dyslexie in de familie voorkomt.
3. Dyslexie komt voor bij elk intelligentieniveau, er is geen samenhang met een lage intelligentie.
4. Er zijn leerlingen met dyslexie die meer problemen hebben met lezen, terwijl andere spellen veel lastiger vinden.
5. Dyslexie komt vaak voor in combinatie met dyscalculie, ADHD of problemen op motorisch gebied (zoals een slecht handschrift).
6. Dyslexie komt even vaak voor bij jongens als bij meisjes. In het verleden was het echter wel zo dat jongens vaker werden aangemeld voor dyslexieonderzoeken.
7. Dyslexie kan al gesignaleerd worden bij kleuters: deze kleuters kunnen minder goed rijmwoorden bedenken, ze herkennen niet zo snel de beginletter van hun naam of spreken woorden soms verkeerd uit.
8. Dyslexie is geen visueel probleem; een bril is dus geen oplossing.
9. Het omdraaien van letters is geen voorspeller van dyslexie: veel kinderen die leren spellen, doen dit terwijl er kinderen met dyslexie zijn die geen letters omdraaien.
10. Er is geen lettertype dat een absolute oplossing biedt voor de problemen met lezen: voorkeur voor een bepaald lettertype is persoonlijk.

Samenvatting

Kennis over dyslexie en begeleiding van leerlingen met dyslexie is de basis voor een geslaagd dyslexiebeleid op je school. Deze kennis moet gelinkt zijn aan kennis over het curriculum van de school en kennis over metacognitie. Als IB'er weet jij wie over welke kennis moet beschikken en hoe iedereen die kennis actueel houdt. Check regelmatig of de website van jullie school nog de actuele en relevante informatie voor ouders van (toekomstige) leerlingen biedt. Je biedt niet alleen kennis en informatie aan maar maakt ook gebruik van de kennis en de ervaringen van jullie leerlingen en hun ouders, zodoende kunnen jullie begeleiding op maat bieden.

Het bottom-up model uit deze aanrader laat zien dat het planmatig managen van kennis over dyslexie leidt tot een dyslexiebeleid waarvoor draagvlak is binnen jullie school.

